

Deseta međunarodna konferencija agrarnih ekonomista

Jubilarna, deseta po redu, međunarodna konferencija agrarnih ekonomista održana je u Mysoru (Indija) u rujnu 1958. g. Konferenciji je prisustvovalo 350 agrarnih ekonomista iz 56 država svijeta, što pokazuje do kako je velikog značenja porasla ova svjetska organizacija, koja je nikla iz malih sastanaka nekolicine stručnjaka prije tridesetak godina, (1929. g.) koji su se sastali na poziv dugogodišnjeg i zaslužnog predsjednika L. Elmhirsta. Konferenciju je otvorio predsjednik indijske vlade Dj. Nehru, a govorio je također i ministar poljoprivrede A. P. Jain.

Glavna tema ovog jubilarnog sastanka je bila: omjeri razmjene između poljoprivrede i ostalih grana ekonomije. U dvadeset i dva referata bilo je prikazano veliko područje istraživanja agrarno ekonomskih odnosa u svijetu, počevši od razmjene dobara u selu, pa do velikih međunarodnih organizacija. Iz Jugoslavije su tom kongresu prisustvovali profesor S. Krašovec iz Ljubljane, koji je član rukovodećeg odbora, i potpisani, koji je bio pozvan od predsjedništva da održi referat.

Tri prva referata odnosila su se na promjenljivost uloge poljoprivrede u narodnom gospodarstvu. Profesor W. A. Lewis, sada ekonomski savjetnik vlade u Ghani, govorio je o standardu života poljoprivrednika u vezi s omjerima razmjene, proširujući taj pojam od škara cijena na tržištu na izučavanje razmjene u širem smislu kao odnosa faktora proizvodnje, napose radne snage. Konstatirao je tri pojave: a) da se mijenja odnos stopa rasta potražnje poljoprivrednih proizvoda i nepoljoprivrednih proizvoda, b) da se mijenja stopa rasta proizvodnosti rada u poljoprivrednim i u nepoljoprivrednim djelatnostima, i c) da postoji različito kretanje stanovništva u poljoprivredi i iz poljoprivrede. Razyijene zemlje proizvode odviše hrane, a nerazvijene zemlje imaju premalu proizvodnju hrane. Taj se nerazmjer u ekonomskom rastu može izravnati na tri načina: 1. da ekonomski razvoj započne izvan poljoprivrede i povuče za sobom kasnije poljoprivredu; 2. da razvoj započinje u poljoprivredi agrarnim eksportom, i 3. da razvoj započinje većom proizvodnjom hrane za domaće potrebe. — U prvom slučaju radi se o početnom rastu kod industrije ili rudarstva, saobraćaja ili turizma, pa taj rast stimulira potražnju hrane, koju onda zadovoljava poljoprivreda uvećanom proizvodnjom. U zatvorenoj ekonomiji (Ricardo), ako ne može doći do uvećanja agrarne proizvodnje, ona postaje kočnica napretku čitavog gospodarstva. No, u otvorenoj ekonomiji pojačava se uvoz hrane, koji stvara krizu u plantažnoj bilanci zemlje, koja se onda rješava na tri načina: a) smanjenjem investicija, koje mora dovesti do stagnacije (Indija Engleska), b) ili se čini velik napor za uvećanje izvoza industrijskih proizvoda (Njemačka, Japan) ili c) treba podići proizvodnost u poljoprivredi što je brže moguće. No, ako potražnja hrane raste sporije nego proizvodnost rada u poljoprivredi, onda dolazi do otvaranja škara cijena na štetu poljoprivrede, ako se istovremeno ne smanji agrarno stanovništvo. To posljednje je lijek za sve nevolje u poljoprivredi. Pod pretpostavkom da je elastičnost potražnje hrane po stanovniku 0.5, a proizvodnost rada raste na godinu za 3 posto, onda za 20 godina treba smanjiti agrarno stanovništvo za 37 posto, da bi se održavala ravnoteža. U siromašnoj zemlji, gdje elastičnost potražnje hrane ima koeficijent 1, a proizvodnost raste svega za 2 posto, stanovništvo valja smanjiti za 20 godina za svega 18 posto. Dakako da to ovisi i od stope porasta stanovništva.

Zaključak je Lewisa, da bi međunarodna podjela rada morala biti takva, da bi gusto naseljene države, oskudne oranicama, trebale biti uvoznici hrane, a izvoznici industrijskih proizvoda (Engleska, Njemačka, Japan, ali i Indija i Kina). Naprotiv države s mnogo zemlje, a malo ljudi, trebale bi izvoziti hranu, a uvoziti industrijske proizvode (USA, SSSR). No, takva racionalna podjela ne postoji, jer je stanovništvo nepokretno i presporo se odvajaju od poljoprivrede, budući da nema dovoljno investicija u industriji.

Gale Johnson (Chicago) konstatirao je za poljoprivredni razvoj razvijenih zemalja ove četiri činjenice: 1) da su seljačke obitelji u jednakoj mjeri sudjelovale u povećanju dohotka po glavi stanovnika; 2) da su i u najrazvijenijim zemljama prihodi od rada u poljoprivredi manji od prihoda od sličnog rada izvan poljoprivrede; 3) da u najrazvijenijim zemljama postoje velike razlike u prosječnom dohotku u različitim zonama iste države, i 4) da je opadanje relativne važnosti poljoprivrede u narodnom gospodarstvu, a napose apsolutno opadanje poljoprivrednog stanovništva bilo fundamentalan faktor u ekonomskom rastu svake od tih zemalja, koji je također znatno poboljšao položaj same poljoprivrede.

D. C. Gadgil (Indija) podvukao je jak porast proizvodnje hrane u razvijenim zemljama, a agrarnih sirovina u nerazvijenim zemljama. Međunarodna je trgovina agrarnim proizvodima pala na polovicu predratne, a cijene agrarnim proizvodima su bile u porastu sve do 1954. g., od kada počinju opadati. To se relativno poboljšanje položaja poljoprivrede očitovalo u Indiji u smanjenju zaduženosti seljaka i u kupovanju zemlje nepoljoprivrednika od strane seljaka. U vanjskoj trgovini Gadgil razlikuje tri grupe artikala: 1) onih, kojih potražnja na svjetskom tržištu raste, pa su cijene povoljne (kava, kakao, banane, vuna) 2) artikli, gdje se potražnja ne širi, pa se škare cijena pogoršavaju (šećer, pšenica, duhan, pamuk), i 3) gdje već postoji nepovoljan odnos u škarama cijena zbog povećanog porasta domaće potrošnje. Sherman Johnson (USA) govorio je o tehničkim osebujnostima ponude agrarnih proizvoda. On je analizirao najprije komercijalne farme, a zatim gospodarstva za vlastito izdržavanje poljoprivrednika. U komercijalnoj poljoprivredi velikih posjeda kao i obiteljskih farmi najvažnija je proporcija između troškova proizvodnje i cijena proizvoda. Tu poljoprivredu karakterizira: 1. težnja za maksimizacijom netto novčanog dohotka, 2. brzo reagiranje farmera na promjene, koje uvećavaju njegov dohodak, 3. sve veće ulaganje u proizvodnju takvih sredstava, koje valja kupiti na tržištu (u Americi 55% vrijednosti svih tekućih sredstava za proizvodnju valja kupiti za novac). Zato je važan ukupni rentabilitet farme kao cjeline, a ne pojedinih vrsta proizvoda. Investicije kapitala se uvećavaju i postaju krute. Dok su u poljoprivredi samo dostatnog gospodarstva troškovi rada konstantni, u razvijenoj komercijalnoj poljoprivredi troškovi kapitala su konstantni. 50% svih novčanih troškova farmi u USA čine izdaci za kapital, amortizaciju i izdržavanje zgrada, strojeva itd. a varijabilni troškovi čine malen udio. Zbog velike granične koristi novih investicija farmeru se isplati proizvoditi i kad cijene padaju. Tako je u agrarnoj proizvodnji u USA od 1951. do 1957. g. nastupila slijedeća situacija: da agrarne cijene padaju, a investicije rastu. Agrarne su cijene pale za 20 posto, a kupovanje investicionih dobara poraslo je istovremeno za 5 posto. Dohodak farmera se smanjio za 14 posto, ali je proizvodnja porasla za 10 posto. Važno je istaći, da je ukupni fizički volumen proizvoda poljoprivrede postao veći za 10 posto, istovremeno kad je površina smanjena za 4%, a udio rada za 9%. — U poljoprivredi za vlastito izdržavanje poljoprivrednika karakteristično je, da su zemlja i rad najglavniji ulog (u Grčkoj kupljena sredstva za proizvodnju ne iznose više od 10% troškova). Poljoprivrednik proizvodi i kada cijene padaju, jer nema drugog izvora dohotka. Troškovi rada članova obitelji čine fiksni trošak, a posjedovni su odnosi veoma važni, jer oni sprječavaju napredak poljoprivrede. Karakteristično je za te zemlje, da tehnički napredak ne traži samo tehnološke, nego i ekonomske i institucionalne promjene.

Poslije referata profesora M. Cepède (Francuska) došao je na red referat N. Westermarcka (Finska), koji je govorio o promjenama u strukturi troškova u poljoprivredi, za koje je konstatirao da se mijenjaju paralelno kod velikih i kod malih gospodarstava. On podvlači da su mladi samostalni poljoprivrednici

više zaduženi nego stari (ciklus familijarnih promjena). Dao je također zanimljiv prikaz problema vertikalne integracije u poljoprivredi i o organizaciji prodaje proizvoda poljoprivrednih u skandinavskim zemljama od godine 1921. do 1956. Tako je mlijeko, koje je prodavano neposredno potrošaču, palo od 8 na 3% ukupne količine, a ono prodavano putem organizacije poljoprivrednika, poraslo je od 50 na 79%, dok je trgovačka mreža g. 1921. raspolagala sa 12% i pala na 6% u 1956. g. Kod mesa je udio, koji individualni producent prodaje direktno potrošaču, pao od 9 na 4%, organizirano prodavanje diglo se od 50 na 70%, a prodavanje putem trgovačkog posrednika, palo je od 26 na 21%. Kod jaja je privatni posrednik jači, pa je čak porastao od 37 na 43% proizvedene količine, dok se neposredno prodaje konzumentu 16%, a putem zadruga 26%.

Profesor Hanau (Zap. Njemačka) dao je veoma studiozan komparativan prikaz dugoročnih kretanja agrarnih i neagrarnih cijena i elastičnosti njihove potražnje u različitim konjunkturnim ciklusima. — Piscu je ovog izvještaja dano u zadatak, da analizira pomanjkanje institucionalne fleksibilnosti u poljoprivredi, koje izvire iz nefinancijskih uzroka. Iza teoretske definicije institucionalne fleksibilnosti dali smo primjer djelovanja promjena u poljoprivrednom stanovništvu, mjereći njegovo apsolutno i relativno smanjenje, pa smo ponovno konstatirali pojavu deproletarizacije poljoprivrede. Naime, od ukupnog agrarnog stanovništva najprije ostavljaju poljoprivrednu djelatnost poljoprivredni radnici, i to muški prije ženskih, zatim članovi obitelji poljoprivrednika (i opet muški prije nego ženski), a najposlije poljoprivrednu aktivnost napuštaju samostalni poljoprivrednici (ženske u većoj mjeri nego muški). Druga pojava, koju smo konstatirali, je tendencija desagracije seoskih naselja, te stvaranje mješovitih obitelji seljaka-radnika. Neodređeni termin seljački način života i seljačka kultura, itd. nastojali smo kvantificirati kao multifunkcionalne usluge seljačke obitelji, i mjeriti njihovu redukciju, raspravljajući napose o predrasudi vlastitog kruha i vlastitih oruđa za proizvodnju. Konstatirali smo preveliku kapitalizaciju kod instrumentalnog kapitala, koja se ne pojavljuje samo u malim seljačkim gospodarstvima, nego i na velikim imanjima u razvijenim zemljama (ubrajajući tu i socijalistička velika dobra u SSSR). Utjecaji institucionalnih promjena na uvjete razmjene između poljoprivredne i nepoljoprivrednih djelatnosti, razmotreni su napose u kapitalistički razvijenim poljoprivredama, u poljoprivredi nerazvijenih zemalja, i u sovjetskom tipu poljoprivrede. U prvoj je značajna tendencija, da se samostalni poljoprivrednik pretvori u tehničkog agrarnog predradnika velikih monopolističkih organizacija, koji ostaje samo gospodar svoga radnog vremena, ali ne i svoga rada. U drugom tipu istakli smo, prevladavanje ne samo monopolnih nego i monopsonih tendencija na tržištima, a u trećem tipu analizirali smo normativnu krutost institucionalnih poljoprivrednih organizacija, koja je sve do nedavna naoko dominirala, a u stvari u praksi dovođila do zaobilazanja tih normativnih krutosti.

Referat A. T. Moshera (USA) je istakao da odgoj poljoprivrednika mora dovesti do toga, da znaju misliti u razmjerima čitavog narodnog gospodarstva, a u referatu Australca T. H. Stronga podvučeno je, da se poljoprivredna politika treba osnivati više na potražnji, nego na ponudi, pogotovo kad »tehno-loška eksplozija« naglo otvara nepredviđene mogućnosti proizvodnje. J. H. Kirk (Engleska) govorio je napose o problemu stimulacije putem subvencija i oprosta od poreza.

Od ostalih referata zanimljiv je bio referat Holandanina de Vriesa o financiranju poljoprivrednog razvoja. On je postavio ovaj red prioriteta. 1. sabračaj i organizacija tržišta, 2. oslobodenje proizvođača od lihvara i zemljovlasnika, 3. provođenje melioracija iz javnih sredstava, i 4. samoupravljanje proizvođača putem zadruga i lokalne samouprave.

Grčki profesor O. Evelpidis tražio je osnivanje međunarodne organizacije za poljoprivredni kredit, a Australac K. O. Campbell dao je 3 uzroka kretanja stanovništva iz poljoprivrede: 1. porast stanovništva, 2. niske cijene agrarnih proizvoda i mala elastičnost potražnje hrane, i 3. tehnički napredak u poljoprivredi.

Referat profesora Kuvšinova (SSSR) odnosio se je na više školovanje poljoprivrednih stručnjaka u SSSR, koje broji na 98 ustanova oko 200.000 studenata, i još na 11 šumarskih akademija preko 30.000 daljih studenata. U svem je 1957. bilo u SSSR 500.000 poljoprivrednih stručnjaka sa visokom i srednjom školom.

M. L. Terentijev (SSSR) je opisao sistem otkupnih cijena poljoprivrednih proizvoda od 1928. do 1953., g. i velike promjene od te godine, a napose novi sistem, koji vrijedi od 1. VII. 1958. g., a koji se osniva na troškovima proizvodnje sovhoza kao mjerilu. On je završio s riječima, da sovjetska vlada drži da je njezina najglavnija zadaća smanjenje troškova proizvodnje po jedinici proizvoda.

Dug referat o promjenama u poljoprivredi u SSSR, s brojnim statističkim podacima, dao je V. P. Sotnjikov. On je opisao stanje poljoprivrede prije revolucije i poslije nje, zatim promjene, koje su nastale kolektivizacijom i mehanizacijom, gdje na jednog radnika danas otpada 3.5 mehaničkih konjskih snaga, a na 100 ha oranica 54 konjske snage. Životinjska vuča pala je na 5.4%. Poljoprivredno stanovništvo iznosi 1956. g. ukupno 43% od ukupnog stanovništva. Prosječna proizvodnja mlijeka je skočila od 1953. g. do 1957. g. od 1016 kg na 1858 kg u kolhozima, a u sovhozima na 2700 kg u prosjeku. Podvukao je veliku raznolikost poljoprivrede SSSR.

Profesor U. A. Aziz iz Malaje referirao je o međuzavisnosti razvoja poljoprivrede i industrije, gdje on vidi tri mogućnosti: a) razvoj poljoprivrede na račun industrije, u uvjerenju da će ona povući industriju naprijed. 2) razvoj ostalih grana industrije, koja će povući poljoprivredu za sobom, i 3) serija kratkoročnih cik-cak pokreta, koordiniranih za razvoj jednih i drugih grana aktivnosti.

Poslije referata D. K. Paarlberga (USA) o međunarodnim organizacijama, i W. E. Havilanda (Kanada) o međunarodnim robnim sporazumima, valja istaći referat Belgijanca G. Baptista o interregionalnim sporazumima. Naročito je bio značajan dio o Evropskoj zajednici. U toj organizaciji, koja obuhvaća 6% svjetskog stanovništva, 12% svjetskog dohotka, i 7% vrijednosti svjetske agrarne proizvodnje, cilj je agrarne politike: 1. stabilizacije zajedničkog agrarnog tržišta, 2. plasiranje agrarnih proizvoda zemalja članica i 3. garantiranje cijena, opravdanim za potrošače, vodeći računa o prirodnim specifičnostima poljoprivredne proizvodnje tih zemalja (dakle nova podjela rada). U tu svrhu predviđa se: zajednička organizacija poljoprivrednih tržišta, koordinacija agrarnih organizacija, i stvaranje evropske agrarne politike na području cijena, subvencija, uskladištavanja, stabilizacije i odnosa prema inozemnom agrarnom tržištu.

Cetiri referata dali su prikaz metoda planiranja u njihovim zemljama. I. I. Anjaria (Indija) je istakao poteškoće Indije, te je rekao, da je planiranje poljoprivrede najteži dio planiranja uopće. K. Okhava (Japan) je iznio plan Japana, koji predviđa, da će agrarna proizvodnja rasti na godinu 3%, pre-rađivačka industrija 7.2%, a usluge isto toliko. A to će se postići kod uvećanja proizvodnosti rada od 25.6% u poljoprivredi, 32.2% u industriji i 24.8% kod usluga u razdoblju od 5 godina. Predviđa se, da će 2.6 jena investicija u poljoprivredi dati 1 jen dohotka.

Treći referat L. E. Samuela o planiranju u Izraelu istakao je poteškoće poljoprivrede u toj zemlji, koja uvozi čak 70% krme za svoju stoku. Valja istaći, da u Izraelu ministarstvo poljoprivrede ima ujedno i svom sastavu da vodi politiku prehrane stanovništva, te ima posebnog ekonomskog savjetnika vlade, koja pomaže velik broj agroekonomskih stručnjaka.

Cetvrti je referat bio K. M. Djalilova (SSSR, Uzbekistan) koji je prikazao koliko je njegova republika usnapredovala u 40 godina od vremena revolucije do danas. Naročito je istakao povećanje proizvodnje pamuka, zahvaljujući napose velikim melioracionim radovima, mehanizaciji oranja i sisanja pamuka, zatim proizvodnju svile i karakul krzna, i t. d. Na 45 milijuna hektara živi pet milijuna poljoprivrednika, koji obrađuju 3.7 milijuna hektara oranica, od čega je 2.5 milijuna hektara navodnjavano.

Ako bi htjeli sakupiti ujedno impresije s toga velikog kongresa, mogli bi ukoliko kazati, da su prisutni agrarni ekonomisti pokazali dva određena smjera i dva gledanja na ekonomske probleme poljoprivrede. Jedno je bilo

pretežno agrotehničko, a drugo agrosociološko. Za prve je radna snaga bila interesantna kao elemenat troškova proizvodnje, a drugi su iza proizvodnih napora tražili čovjeka i njegove probleme života i opstanka. Uglavnom su se članovi kongresa iz velikih zemalja držali prvoga smjera. — Svi će referati s ovoga kongresa biti štampani u posebnoj publikaciji.

Poslije kongresa organiziran je bio put kroz Indiju od nekih 4.500 kilometara od juga države Mysore i Madrasa pa sve do podno Himalaje. Vidjeli smo velik dio te ogromne zemlje, njezine bogate umjetničke historijske spomenike, a također njezina mnogobrojna sela u kojima se čovjek mukom i trudom izvlači iz zaostalosti i neimaštine. Posjetili smo svega 20 do tridesetak tih sela, ali smo mogli dobiti na tom prosjeku kroz subkontinent Indije ne-sumnjiv utisak jasno postavljenih i određenih zahtjeva seljaka za zemljom i zaposlenjem.

Na koncu izleta bio je priređen simpozium u New Delhiju, gdje su učesnici kongresa iznijeli svoje utiske o indijskoj poljoprivredi.

Napose moramo istaći, da je kongres bio veoma dobro organiziran, za što ide najveća zasluga dru. S. R. Senu, ekonomskom savjetniku indijskog ministarstva za poljoprivredu i prehranu, i da je članovima te međunarodne organizacije iz Jugoslavije bila iskazana osobita prijateljska pažnja.